

Робота Ханіної Наталії Вадимівни

Феномен свободи крізь призму кантіанського трансценденталізму та
екзистенціалізму Ж.П. Сартра.

Шифр роботи «Кант і Сартр»

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Поняття свободи в філософії критицизму Іммануїла Канта: транцендентальний вимір.....	6
Розділ 2. Приватна та соціальна свобода у Просвітництві, за І. Кантом: свобода і «сучасність».....	9
Розділ 3. Трансформація кантіанських ідей в екзистенціалізмі Ж. П. Сартра: «ситуація» свободи.....	12
Висновки.....	17
Список літератури.....	19

Вступ

Постановка питання. Сутність людської свободи – найбільш дискусійне питання у всі часи. Проблема свободи, її природи, умов, меж та шляхів реалізації завжди мала виключне значення для людини, що мислить. Філософське мислення, яке є «абсолютним» зануренням у природу речей, розглядає людину саме через призму цієї проблеми. Питання, що постають у більшості філософських систем, такі: чи є людина вільною від природи? Що є засадами свободи – людська воля, розум або спонтанна «життєва» креативність? Що є дієвим обмежувальним фактором людської свободи – «фізика» повсякденних подій, внутрішнє переконання, зовнішній закон чи сама людська соціальність? Як співвідносяться такі поняття як свобода, право, обов'язок, відповідальність?

Видатна роль у розробленні проблеми свободи людини належить Іммануїлу Канту. Трансцендентальна філософія І. Канта являє собою класичну модель моральної філософії, що ґрунтується на раціоналістичному розумінні свободи. Осмислення свободи, за І. Кантом, є суперечливим, так само як і її суть. Виходячи з умов часу, про свободу говорити складно, оскільки в послідовності подій завжди є попередній стан. Життя суспільства і людини - це процес нескінченних змін, початкову ланку якого зафіксувати або ж усвідомити неможливо. Тому філософ намічає два ракурси бачення проблеми свободи: трансцендентальний (універсально-всезагальний, «вічнісний») та соціальний, «публічний», той, що апелює до історичного «сьогодення». Перший ракурс розкриває принципи класичного підходу, де субстанціальними засадами свободи постають розум і воля, надчасові характеристики людської істоти. Другий є важливою підставою для розуміння сучасності, яким би століттям вона не позначалась. Саме другий ракурс створює можливості для осмислення та адаптації кантіанських ідей у нових історичних контекстах.

Яскравим прикладом нового розуміння класичної проблеми є філософія Ж.-П. Сартра. У Сартра свобода набуває над-актуальності постійно

здійснюваного вибору «тут і зараз». Універсальний позачасовий вимір свободи як можливості роздрібнюється та розгалужується у безлічі варіативних ситуацій. Сартрівське бачення свободи описує людину культури «*vitae activa*», діяльного життя, що, безумовно, стоїть ближче до нашого сьогодення.

Сьогодні ми маємо можливість надати нашу власну відповідь на запитання про зміст і способи існування людської свободи, враховуючи як наш персональний, так і культурний досвід.

Таким чином, проблема, що нас цікавить, звучить наступним чином: Як, а точніше, коли існує свобода людини: трансцендентально, повсякчасно ре-актуалізуючись в актах свободної волі, або лише «тут і зараз», у вигляді ситуативно створюваного набору альтернатив?

Актуальність роботи. У наш час роздуми про свободу набувають надзвичайної актуальності у зв'язку з новими соціальними та культурними пріоритетами. Вимоги *vitae activa* у наші дні перевищують пріоритети *vitae cogitandi*, мислячого життя. Тому свобода як постійний мотив людської активності постає для дослідників у новому ракурсі. Вона позбавляється свого абстрактно-онтологічного змісту та набуває переважно прагматичних значень у якості економічної свободи, політичної або ідеологічної незалежності, громадських свобод, права на самоідентифікацію або самореалізацію.

Разом з тим, можна стверджувати, що зміна ракурсу роздумів про свободу не позбавляє ваги та значення її філософське осмислення. Те, що робить такі роздуми цікавим, лежить у сфері компаративного підходу та практичної філософії – порівняння бачення різних філософських традицій, зіставлення теоретичних моделей та історичного досвіду, онтологічного ракурсу та екзистенціального або соціального «зрізу» питання. Отже мотив розкриття «метафізики свободи», притаманний класичному філософствуванню, є підґрунтям для погляду на свободу як «мужність мислити самостійно», «обов'язок публічного використання розуму», ознаку «дорослішання» особи або суспільства в цілому.

Мета роботи: Дослідити онтологічні та екзистенціальні засади існування людської свободи за творами І. Канта «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму», «Відповідь на питання: Що таке Просвітництво?» та Ж.П. Сартра «Людина є свобода», «Буття і ніщо», «Мухи».

Завдання дослідження: Дослідити екзистенціальні аспекти кантіанської інтерпретації свободи. Розглянути часові виміри свободи: «вічність», «сучасність», «миттєвість» як «історичні» форми її реалізації. Описати тенденції трансформації ідей Канта в екзистенціальній філософській традиції, репрезентованої у філософії Ж.П. Сартра.

Елементом новизни роботи є сам ракурс розгляду класичної філософської проблеми «свобода у філософії І.Канта» з точки зору її часових репрезентатцій: вічність, сучасність, миттєвість. Окрім того, ми запропонували погляд на кантіанську концепцію свободи з позиції екзистенціальної філософії Сартра.

Методи роботи: Компаративний, герменевтичний аналіз, екзистенціальної аналітики.

Структура роботи: Робота складається з трьох розділів та списку використаної літератури.

Апробація роботи: за темою дослідження було видано двоє тез та підготовлені доповіді на наукових конференціях.

1. Поняття свободи в філософії критицизму Іммануїла Канта: трансцендентальний вимір.

Зміст поняття свободи в філософії критицизму Іммануїла Канта – відправний пункт нашого розгляду. Для того, щоби зрозуміти, як людина облаштовується всередині власного життя, наскільки вона є творцем власного світу, необхідно звернутися до кантіанського розуміння свободи як такої і свободи як способу людського існування.

Вчення про свободу особи є сполучною ланкою усієї філософської системи Іммануїла Канта. Його філософські погляди на проблему свободи особи послідовно склалися упродовж довгих плідних років роботи в найрізноманітніших галузях знань. У роботах Канта ми не знаходимо чіткого однозначного визначення свободи. Зміст цього поняття наповнюється різним сенсом залежно від контексту відповідного твору і його місця в системі усього вчення філософа.

Свобода, яку Кант називає "трансцендентальною", тобто універсально-людською, і за природою, і за способами свого досягнення вимагає автономного зусилля. Вона проявляється як самодетермінація людини, що створює власний причинний ряд життя. Така самодетермінація схожа на самостворення: у рамках власної поведінки індивід використовує моральний закон і перетворює свободу в мотив, спонукання до дії. Це, у свою чергу, трансформує автономію в самотождественність, робить індивіда особою. Особа існує вже у двох «історичних» вимірах: у часі, що диктує моральні виклики, вимагає зробити вибір, та у позачасовому просторі «вічного» обов'язку, не залежного від обставин його реалізації.

Згідно Канту, тільки розумна істота має волю - причинність, завдяки якій вона здатна здійснювати вчинки з принципів. Кант наділяє людину свободою волі, але разом з цим він пропонує універсальний критерій, категоричний імператив, для моральної поведінки. "Поступай тільки згідно з такою максимою, керуючись якою ти в той же час можеш побажати, щоб вона стала загальним

законом" [1: 3, с.349] - подібне формулювання еквівалентне категоричному імперативу, що диктує свої закони для вищої міри моральності як квінтесенції моралі. У цьому полягає автономія волі, тобто її здатність бути самою для себе законом і в той же час загальним законом.

Завдання Канта складніше, ніж просто логічне рішення проблеми свободи: йому треба виявити дійсну свободу людини як моральної особи, як особистості. Саме тому Кант виносить свободу за межі теоретичного розуму, хоча сам практичний розум не є щось абсолютно відмінним від теоретичного, швидше - це інший зріз розуму, розум, що вимагає неодмінного здійснення у сфері справжньої свободи, тобто у сфері моральності.

Тож, людина в кантівській системі у ситуації морального вибору не задає його координати: не вигадує і не творить тих законів, за якими живе, бо вони існують самі по собі, об'єктивно від волі чи розуміння людини. Але разом з тим, закони за якими людина має жити – це квінтесенція її розумності. У позитивному викладенні вони – це раціональний порядок всякого людського життя, побачений через призму певного особистісного або соціального досвіду. Тоді виходить, що індивід лише вибирає приймати їх або ні. В цьому, фактично, і полягає уся свобода волі: людина вільна тією мірою, якою у своєму актуальному житті та внутрішньому переконанні керується «вічними» об'єктивними принципами.

У рамках філософії Канта вибір представлений як свідоме вольове зусилля людини, що відкидає самодовлеющую форму природно-чуттєвого існування і приймає єдине правильне і вільне буття - буття, що узгоджується з категоричним імперативом моральної свідомості.

Що до часового аспекту, то Кант говорить про те, що сам час не є емпіричним поняттям, тим більше він не виводиться з якогось життєвого досвіду.

Коли ми маємо справу з усілякими явищами, ми не в силах усунути час. Хоча, звичайно ж, будь-яке явище можливо відокремити від часу. Отже, час даний а priori. Тільки у ньому можлива уся дійсність і суть явищ. Усі явища

можуть зникнути, сам же час (як загальну умову їх можливості) усунути не можна.

Час, згідно з Кантом, є не що інше, як внутрішня форма притаманна нашому сприйняттю, одна з апіорних структур свідомості, тобто споглядання нами самих себе та світу навколо. Разом з цим, час не є «контекстом», в якому все відбувається – він сам є способом і формою, в яких світ існує для людини. Якщо застосувати цю ідею до розуміння свободної волі, можна зауважити: для того, щоби час події вибору став актуальним, він має існувати як певна умова і можливість, тобто, трансцендентально.

Таким чином, трансцендентальне розуміння свободи у Канта розкриває її «надчасовий» вимір. Немотивованість свободи ззовні, поза- і над-умовний її характер дозволяє назвати таку свободу універсальною, вічною. Трансцендентальна свобода як наслідок діяльності розуму позбавляє її часової залежності від ситуації, доби, історичних або психологічних обставин. Час для такої свободи – лише простір її репрезентації.

2. Приватна та соціальна свобода у Просвітництві, за І.

Кантом: свобода і «сучасність».

Просвітництво – як особлива доба в історії культури та як ідеологія Нового часу, що орієнтована на модернізацію суспільства, науки, світоглядних установок, - має безпосередній зв'язок із сучасністю. Під сучасністю ми розуміємо такий історичний вимір людського існування, в якому «тут і зараз» розглядається людиною або суспільством лише у перспективі майбутнього. Важливим фактором «осучаснення» людських намірів та вчинків є установка на «*vitae activa*», діяльнісне життя, характерна для Нового часу. В ракурсі діяльнісного життя свобода, відповідальність, вибір постають як соціально затребувані феномени. Приватність мотивів, які є підмурком людської активності позбавляється місцем їх відкритому обговоренню та критиці.

Тому свобода у якості модерної цінності має розглядатися як стратегічним чином побудований проект. Проект, що з'в'язує сучасну людину з її суспільним призначенням. Таким призначенням, за думкою І.Канта, є мужність мислити самостійно та «публічне використання розуму».

Здатність слухати почуття обов'язку, виконувати приписи – це початок свободи. "Для просвіти потрібна тільки свобода, і притому сама нешкідлива, а саме свобода в усіх випадках публічно користуватися власним розумом". Це відношення логічно обрешме: свобода публічно висловлювати свої переконання рівноцінна Просвітництві, яка потрібна для свободи, оскільки є запорукою розуміння суті незалежності. Просвітництво, за Кантом, - це явище феноменальне і індивідуальне. Філософ вважає, що Просвітництво припускає обов'язкову працю, воно - завдання, необхідне до виконання.

І. Кант впевнений, що Просвітництво – це своєрідний вихід індивіду зі стану неповноліття, в якому він знаходиться за власною провиною. І це неповноліття є результатом лінощів та боягузтва, що роблять неможливим користування власним розумом без чийсь допомоги.

Природа наділяє нас можливістю мислити самостійно та розвивати наш розум подібно до тілесних мускулів, які не тільки здатні, але і потребують уваги, терпіння та росту. Але так легко, як людина відмовляється від привілеї власного користування розумом, так хтось інший із задоволенням бере на себе роль провідника.

«Дорослішання» - проект ризикований, так само, як і свобода в Просвітництві є вистражданою, оскільки вона ґрунтована на подоланні емпіричним індивідом себе самого. Промовляючи свої думки, ділячись ними публічно, індивід бере на себе соціальну відповідальність за свої наміри та дії. Думки освіченої людини, що говорить, не несуть якісно нової інформаційної цінності. Форма думки, позбавлена індивідуальності, перетворює її на універсальну, досягну для усіх. Таким чином особова автономія дозволяє створити свободу соціальну. "Розум має бути вільний у своєму публічному використанні, і підпорядкований у своєму приватному використанні". Так І. Кант переходить від питання про можливість свободи до питання про її міру.

Відмінність, яку він вводить, торкається відношення між приватним і публічним використанням розуму. Що розум має бути вільний у своєму публічному використанні, і підпорядкований у своєму приватному використанні.

Часовими відповідностями такого розподілу на приватне і публічне є задоволення людиною власних потреб у *нагально необхідних* речах (почутті гідності, самодостатності, повазі, розумінні) та речах, чия цінність вимагає певної *перспективи* (політична свобода, просвіта, щастя).

Проте, що є приватним використанням розуму? Людина, говорить Кант, готова приватно застосовувати розум, коли вона є усього лише "гвинтиком в машині", тобто, коли вона повинна грати деяку роль в суспільстві і виконувати обов'язки: бути солдатом, платити податки, відвідувати церковні служби, бути державним службовцем, - усе це формує людську істоту як структурну одиницю суспільства. Приватне мислення має бути обмежене публічними інтересами: воно не повинне заважати виконанню покладених на людину громадських функцій. З

цього витікає принцип "думай що хочеш, але виконуй свою роботу добре". Приватність свободи передбачає, як не парадоксально, зовнішню відповідальність. Така відповідальність будується на засадах умовно-гіпотетичного міркування «якщо хочеш досягнути певної мети, дій відповідно».

Проте, за межами своєї громадської діяльності, людина може і повинна мислити вільно, виступаючи як вчений, який може піддати критиці і свою власну діяльність в суспільстві, - службу, роботу, церкву. Військовий зобов'язаний підкорятися наказам, священник - навчати догматам Церкви. Але це не повинно перешкоджати їм мислити критично тоді, коли від цього не залежить виконання покладених на них обов'язків. Військовий може пропонувати публіці обговорити проблеми, які, як він вважає, існують в армії; священник має повну свободу повідомити публіці свої пропозиції про поліпшення облаштування Церкви.

Таким чином, розум виявляється поміщеним у суворо певні позиції, де йому слід застосовувати особливі правила і переслідувати особливі цілі. Кант не вимагає, щоб люди займалися сліпою і безглуздою покорою, але щоб вони звикли до використання свого розуму в цих певних обставинах; і розум має до того ж бути підпорядкований особливим цілям, які маються на увазі. Таким чином, тут немає скільки-небудь вільного застосування розуму.

З іншого боку, коли людина міркує тільки для того, щоб використати свій розум, коли вона міркує як розумна істота, а не як гвинтик в машині, коли вона міркує як представник розумного людського суспільства, тоді використання розуму має бути вільним і публічним. Таким чином, Просвітництво - це не просто процес, завдяки якому людство спостерігає свою власну гарантовану свободу особистої думки. Просвітництво – це проект перетворення людства на спільноту вільних та щасливих людей, здатних реалізовувати себе як «повнолітніх» та відповідальних осіб, орієнтованих у своїй відповідальності на майбутнє.

«Якщо поставити питання, чи живемо ми тепер в освічене століття, то відповідь буде: немає, але ми живемо в століття просвітництва.»

Ще не всі з нас вийшли з приємного стану «розумового неповноліття», вважає Кант, і Просвітництво – це процес, якому був покладений тільки початок. Отже, у контексті кантіанських роздумів про Просвітництво сучасність постає у якості перспективи що розгортається. Цікаво, що фінальна мета Просвітництва не закріплюється філософом у конкретному історичному часі. Тим самим трансцендентальна свобода, яка є основою для, перш за все, публічного користування розумом («я повинен!») стає засадою для «осучаснення» майбутнього.

3. Трансформація кантіанських ідей в екзистенціалізмі Ж.-

П. Сартра: «ситуація» свободи.

У ХХ віці кантіанське розуміння свободи було трансформоване, конкретизоване, позбавлене абстрактно-раціонального обґрунтування. Своєрідним розвитком, завершенням і опонуючою позицією по відношенню до кантіанської філософії можна вважати екзистенціальне трактування проблеми, запропоноване Ж.П. Сартром.

Необхідність вибору і відповідальність за нього викликає у людей тяжкий стан тривоги. Підкреслюючи онтологічний характер цього поняття, Сартр писав, що «...тривога є єдиною формою зв'язку світу і мого Я...» [5,302].

За Сартром, свобода є фундаментальним буттєвим принципом. Сартр виключає можливість часткової або неповної свободи. З його точки зору, розмова про міру свободи безпідставна: "Людина завжди і цілком вільна - або ні". Вибір, по Сартру, емпірично обумовлений. Він є екзистенціальним рішенням в критичній доленосній ситуації. Оскільки людина неодмінно переживає такі ситуації, у нього немає можливості не вибирати.

«Я – ніщо, і я нічим не володію. Я так само не відокремлений від світу, як світло, і в той же час, я вигнанець, як світло, що торкається поверхні каміння і води, причому ніщо і ніколи мене не зачіпає і не засмоктує. Поза! Поза світом, поза мисленням, поза самим собою: свобода – це вигнання, і я приречений бути вільним» [9,285-286].

Людина вільна абсолютно незалежно від реальної можливості здійснення своїх прагнень. Зовнішні обмеження свободи істинною її межею бути не в змозі. Свобода - не результат дії, не досягнення; вона поміщена в саме спрямування. Згідно з Сартру, ніяка об'єктивна обстановка не може позбавити людину невід'ємної від нього свободи. Вона зберігається у будь-якій обстановці і виражається в можливості вибирати - вибирати не реальні можливості, а своє

відношення до цієї ситуації. Таким чином, поняття свободи визначається Сартром як відношення суб'єкта до незалежної від нього обстановки.

Світ, згідно з Сартру, це "універсальне не те", повна відсутність чогонебудь, що відповідає людським очікуванням, образам і поняттям. Бути реальним означає виявлятися чужим свідомості, абсолютно випадковим, а в межі абсурдним. Свідомість, оскільки воно намагається мислити світ, від початку і до кінця ілюзорна. Між світом і свідомістю людини непереборна прірва.

„Ми не робимо того, що хочемо і тим не менше ми відповідальні за те, чим ми є. Такий беззаперечний факт” [5, 304].

Тому вибір не може бути замінений розрахунком, - людина "засуджена" бути вільною, а свобода її абсурдна: обставини визначають сенс дій, але не дають пояснень. «... Людина, – засуджена бути вільною, несе всю тяжкість світу на своїх плечах: вона відповідальна за світ як за визначений спосіб буття» [6,751].

Людина абсолютно вільна вибирати, але за свій вибір вона відповідає повністю. Зрозуміло, він відповідає за нього не перед суспільством, не перед вищими силами, яких немає, а тільки перед самим собою. Він повинен знати, що особисто розплатиться за всякий свій вчинок. Найнижчі люди ті, хто вважає, що до тієї або іншої поведінки їх змусили.

Свобода у Сартра нерозривно пов'язана з відповідальністю за свій вільний вибір, за свій проект. Для кожної людини все відбувається так, як ніби погляди усього людства звернені до нього і ніби усі погодять свої дії з його вчинками. Усі дивляться на нього і оцінюють його вчинки, а він, у свою чергу, дивиться на інших і оцінює їх. І, таким чином, кожен відповідальний за усіх і за кожного. Свобода ототожнюється з "моєю", з персональною відповідальністю кожного.

Сартр, переконаний у тому, що Бог помер, що не існує апіорних вищих цінностей, які могли би скерувати нашу волю, і що єдиною основою останніх є тільки свобода, тим самим переформулює так званий парадокс методу в критиці практичного розуму Канта, згідно з яким «...поняття доброго і злого повинне

бути визначеним не до морального закону (в основі якого воно навіть повинне, як нам здається, лежати), а тільки (як тут і буває) згідно із ним самим і ним же» [2, с. 386].

З точки зору Сартра, «кожна ситуація є моя ситуація, тому що вона є відображенням мого свобідного вибору...» Тому в житті не має випадковості.

Свобода, згідно філософії Сартра, є абсолютною можливістю. Вона може бути реалізована лише в ситуативній закономірності, тих умовах, що породжуються певним «тут і зараз». Кожна ситуація – це певна точка у часі та просторі, тому і свобода не може існувати поза межами часу.

Жодної суспільної події, – пише Сартр, – що виникла раптово і втягує мене, не приходить ззовні: якщо мобілізований на війну, це війна моя, вона створена за моїм образом і я заслуговую її. Я заслуговую її передусім тому, що завжди можу уникнути її через самогубство або дезертирство; ці останні можливі завжди мають бути присутні, коли йдеться про зіткнення з ситуацією. Якщо я не тікаю від війни, то вибираю її» [6,752]. Ситуація, таким чином, складається із сукупності альтернатив, і в кожній є своя свобода із різними смисловим наповненням (прийняття, неприйняття, уникання умов та сценарію події, що розгортається).

У роботі "Екзистенціалізм - це гуманізм" Сартр приводить приклад деякого юнака, який не знає як йому вчинити: піти захищати батьківщину від окупантів або залишитися з матір'ю, для якої він - єдина опора. Він приречений зробити вибір, самостійний, за який буде відповідати перед самим собою і своєю мораллю. Він коливається між цінністю прямого служіння близькій людині і ратної праці для загальної справи, про яку невідомо, чи принесе ця праця користь. Сартр підкреслює, що ніяка писана мораль не може дати тут відповіді. Те ж християнство закликає нас полюбити ближнього, але хто в даному випадку "ближній" - воїни, що б'ються за звільнення батьківщини, або мати? Звичайно, юнак може просити поради. Наприклад, у священника. Але відповідь він отримає залежно від того, до якого священника піде. Якщо він піде до того священника, що

б'ється в рядах опори, то отримає одну відповідь, а якщо до священика-колабораціоніста - те зовсім інший. Так що практично, вибираючи порадника, вибір він все одно робить сам.

Людина у своєму виборі неминуче стикається з соціальним викликом. Проте, для неї "важливе не те, що зробили з мене, а то, що я сам зробив з того, що зробили з мене". Суспільний вплив та виклик – лише привід та стимул бути собою. Людина у своєму виборі самотня і індивідуальна, кожна ситуація унікальна так само, як і її розв'язання.

Спочатку людина нічого з себе не представляє, людиною повною мірою вона стає лише згодом, причому такою людиною, якою зробить себе сама. Варто відмітити, що це «згодом» - момент, що актуалізується граничною ситуацією, наступає як її наслідок. Тому вибір людини себе самої відбувається не за межами часу, а в ньому і через нього.

До виникнення ситуації, що вимагає дії, людина просто існує, і вона не лише така, якою себе представляє, але така, якою вона хоче стати, тобто вона є лише тим, що сама з себе робить. Людина є не що інше, як її проект самої себе. Але реально людина існує лише настільки, наскільки себе здійснює. Вона є, отже, не що інше, як сукупність своїх вчинків, не що інше, як власне життя. Людина живе своїм життям, вона створює свій образ, а поза цим образом-виразом нічого немає.

Поки ми не діємо, ми не знаємо, якими ми є насправді. Навіть почуття, на які намагається посперитися людина при виборі, є породження вчинку, який ми здійснюємо. У цьому сенсі Сартр ігнорує проблему мотивів, внутрішнього стану душі або раціонального підґрунтя для вільного вибору. Не знати наперед, хто ми такі, означає припускати існування трансцендентного щодо «нашої» ситуації виміру. Цей вимір споріднений за своїми властивостями кантіанський «безумовній» вічності. Проте, якщо у Канта єдина засада такої безумовності – людська свідомість, Сартр припускає існування ніщо, в якому немає місця для людської присутності.

Здатність людини творити саму себе і світ інших людей, вибирати образ майбутнього світу є наслідком фундаментальної характеристики людського існування - його свободи. Людина - це свобода. Сартр говорить, що людина вільна абсолютно незалежно від реальних можливостей здійснення його цілей. Свобода людини зберігається у будь-якій обстановці і виражається в можливості вибирати, робити вибір. Йдеться не про вибір можливостей для дії, а про вираження свого відношення до цієї ситуації.

Таким чином, свобода для Сартра - це передусім свобода свідомості, свобода вибору духовно-моральної позиції індивіда, котра виникає лише внаслідок своєї актуалізації «тут і зараз». Ситуація як онтологічна засада людського вибору (вибір здійснюється у, через та завдяки ситуації) нівелює інші часові виміри. Вона зводить минуле до «перед-історії», а майбутнє – до перспектив, що лише мають виникнути завдяки новим ситуативним комбінаціям.

ВИСНОВКИ

Ми розглянули екзистенціальні аспекти кантіанської інтерпретації свободи у таких її часових репрезентаціях як свобода у «вічності», свобода і «сучасність», «тут і зараз»- свобода у ситуації.

Нами було проведено порівняння кантіанської інтерпретації свободи як трансцендентально-позачасової характеристики людського існування і як форми реалізації соціального виклику, «осучаснення» людиною власного проекту майбутнього.

Важливим висновком для нашого дослідження є констатація того, що розуміння свободи у Канта як трансцендентальної умови людського вибору розкриває її «надчасовий» вимір. Немотивованість свободи ззовні, поза- і над-умовний її характер дозволяє назвати таку свободу універсальною, вічною. Трансцендентальна свобода як наслідок діяльності розуму позбавляє її часової залежності від ситуації, доби, історичних або психологічних обставин. Час для такої свободи – лише простір її репрезентації.

У той самий час, роздуми Канта про Просвітництво як стратегію перетворення людства на спільноту «повнолітніх» осіб ставить питання про свободу як проект майбутнього. Просвітництво – це процес, якому був покладений тільки початок, за думкою Канта. Сучасність у цих роздумах постає у якості перспективи що розгортається завдяки поєднанню приватного та публічного виміру свободи, тобто, свободи для самої особи із свободою на користь суспільства. Важливо, що фінальна мета Просвітництва не закріплюється філософом у конкретному історичному часі. Тим самим трансцендентальна свобода, яка є основою для, перш за все, приватного користування розумом («я повинен!») стає засадою для «осучаснення» майбутнього.

Екзистенціальна філософія, котра осмислює існування людини у новому історичному антуражі, створює принципово новий образ особистості. Якщо для

Канта діяти означає діяти розумно, з оглядом на «вічні» орієнтири, Ж.П. Сартр виключає можливість заздальгідь обгрунтованої мотивації вчинку.

Свобода для Сартра - це свобода вибору індивідом власної позиції, котра виникає лише внаслідок необхідності вирішувати «тут і зараз». Ситуація як онтологічна засада людського вибору (вибір здійснюється у, через та завдяки ситуації) нівелює всі часові виміри, крім миттєвості. Вона зводить минуле до «перед-історії», а майбутнє – до перспектив, що лише мають виникнути завдяки новим ситуативним комбінаціям.

Незважаючи на розбіжності у засадничих принципах філософських традицій, що розглядалися нами у роботі, можна зауважити: Сартр, як і Кант, розглядають свободу як феномен, що вимагає діяльнісного підходу. Але, якщо у Канта вибір – це акт соціальної відповідності та відповідальності, у Сартра він – спосіб, в який людина сама себе вибудовує.

Список літератури

1. Иммануил Кант. Критика чистого разума / (Пер. с нем.; предисл. И. Евлампиева). — М.: Эксмо; СПб.:Мидгард, 2007. — 1120 с.
2. Кант И. Критика практического разума // Соч.: В 6 т. — М.: Мысль, 1964. — Т. 4. — 544
3. Иммануил Кант. Ответ на вопрос: Что такое Просвещение? 1784
4. Сартр Ж. П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической антологии / Пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко. - М.: ТЕРРА-Книжный клуб; Республика, 2002. - 640 с.
5. Сартр Ж. П. Мухи / Пер. с фр. Л.Зониной.
6. Ж.П.Сартр: "Человек есть свобода". — В кн.: Кутасова Н.Н. Антифилософия "Новой философии". М. 1984. С. 55 – 68.
7. Митрохин Л.Н. Буржуазная философия XX века. — М., Политиздат, 1974. — 335 с.
8. Мамардашвили М. К. Кантианские вариации. - «Аграф», 1997.— 320 с.
9. Мокроусов, А. Жан-Поль Сартр: Последний философ//Новое время. — 2005. - № 46. С. 38 – 40.